

πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ τοῦ Κωνσταντίνου Ζάππα πρὸ τοῦ Ζαππείου (ὅπως καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ ἰδίου), εἰς δὲ τὸ Νεκροταφεῖον διακρίνονται δύο μνημεῖα τοῦ καλλιτέχνου μας, τὸ τοῦ Παπαδάκη, παριστῶν τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸ τοῦ Ῥάλλη, συμβολίζον τὴν Θρησκείαν. Ἄν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Πάριν, οἵτινες ἠγοράσθησαν διὰ τὸ Μουσεῖον τῆς Βοστώνης, ἔχομεν ἀπαραίτητον τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ Βρούτου.

Ὁ Γεώργιος Βρούτος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1843 ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀθηναίων, πάππου δὲ Κρητός. Νεώτατος ἀκόμη ἠναγκάσθη ἕνεκα πτωχείας νὰ διακόψῃ τὰς σπουδὰς του καὶ νὰ προσκολληθῆ εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Ἰωάννου Κόσσου, ὅπου εἰργάσθη ὡς μαθητευόμενος ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Τοῦ καλοῦ κάγαθου διδασκάλου του καὶ προστάτου ὁ Βρούτος διατηρεῖ εὐγνώμονα μνήμην καὶ εὐλογητήν.

Τῷ 1866 ἀπεστάλη εἰς Ρώμην, ὡς ὑπότροφος τῆς Κυβερνήσεως, πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Ἐξελθὼν ἐκ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν, μετὰ τὰ ἀνώτερα βραβεῖα τιμημένος, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1873. Καὶ τότε μὲν ἀνέλαβε τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἀποθανόντος Κόσσου, βραδύτερον δὲ, τῷ 1883, διορίσθη καὶ καθηγητὴς τῆς γλυπτικῆς ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, ὡς διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος Λ. Δρόση.

Ὁ Βρούτος ἔχει γλυκεῖαν φυσιογνωμίαν, μειδιάμα συμπαθές, ὀφθαλμοὺς πλήρεις καλλιτεχνικοῦ πυρός. Εἶνε εὐπροσῆγορος καὶ ὀμιλητικὸς, ὑποδέχεται δὲ μετὰ ὑποχρεωτικῆς εὐγενείας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἴδουν τὰ ἔργα του καὶ τοὺς ξαναγεῖ ἀνὰ τὸ ἐργαστήριόν του, μετὰ ὅλην τὴν αἰδήμονα τῆς ψυχῆς του μετριοφροσύνην, χωρὶς ὁ ἐλάχιστος αὐτάρεσκος ἢ ὑπεροπτικὸς λόγος νὰ διαφύγῃ ἐκ τοῦ στόματός του.

Πράγμα σπάνιον διὰ τοὺς σημερινούς καλλιτέχνους τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των ἀκούουν τοὺς ἐπαίνους! . . .

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

## ἈΝΑ ΤΟΝ ἙΛΙΚΩΝΑ<sup>1</sup>

### ΒΑΛΛΙΣΜΑΤΑ

Καὶ ἐν Γαλλίᾳ τὰ βαλλίσματα μᾶς παρουσιάζονται ὡς τὰ παλαιότατα τῶν δημῶδων ἔσμημάτων. Ἀξιοσημείωτον δ' εἶνε ὅτι τὰ βαλλίσματα εὐρίσκοντο<sup>1</sup> ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐν στενωτάτῃ σχέσει πρὸς μιμητικὸν χορὸν ὁμοιοτάτους πρὸς ἀρχαίους ἑλληνικούς. Αὐτόπτης μάρτυς ὁ Φωριέλ διηγείται ὅτι εἶδε χορὸν τοιοῦτον, καθ' ὃν ὁ χορευτὴς ἐμιμεῖτο τὰς συνήθεις τοῦ γεωργοῦ πράξεις: Ἡροτρία δηλαδή, ἔσπειρεν, ἐθέριζε καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τέλους. Ἐκάστη τοῦ βαλλίσματος στροφή ἐψάλλετο ἀδρανῶς καὶ μετὰ βραδείας κινήσεως, μιμουμένης οἷον τὸν κόπον καὶ τὴν κούρασιν τοῦ γεωργοῦ. Ζωηροτάτην κίνησιν εἶχε μόνον ἡ ἐπιφύξις,

καθ' ἣν οἱ χορευταὶ παρεδίδοντο ὅλως διόλου εἰς τὴν φαιδρότητα. Ἀνάλογον ἀλλὰ ποικιλώτερον χορὸν ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν, τὴν καρπαίαν τῶν Αἰνιάνων καὶ Μαγνήτων χορευομένην ὑπὸ δύο.

«Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως ἦν: ὁ μὲν παραθέμενος τὰ ὄπλα σπείρει καὶ ζευγηλατεῖ πυκνὰ μεταστρεφόμενος ὡς φοβούμενος· ληστής δὲ προσέρχεται· ὁ δ' ἐπειδὴν προῖδηται ἀπαντᾷ ἀρπάσας τὰ ὄπλα καὶ μάχεται πρὸ τοῦ ζεύγους· καὶ εἶτα ταῦτ' ἐποίουν ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν αὐλόν· καὶ τέλος ὁ ληστής δέσας τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ζεῦγος ἀπάγει· ἐνίστε δὲ καὶ ὁ ζευγηλάτης τὸν ληστήν· εἶτα παρὰ τοὺς βόας ζεύξας ὀπίσω τὴν χεῖρα δεδεμένον ἐλαύνει».

Οἱ κυριώτεροι τῶν χορῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας καὶ οἱ τὰ μάλιστα δημοφιλεῖς κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ IB' αἰῶνος χρόνους ἦσαν κυκλικοί. Ὡς δ' ἐκ τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς ὠνομάζοντο ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως χοροί. Οἱ χοροὶ οὗτοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων, ἦσαν πάντες μιμητικοὶ καὶ πάντες εἶχον τι τὸ δραματικόν. Τὸ συνοδεῦον αὐτοὺς ἄσμα περιέγραφε μίαν πράξιν, μίαν σειρὰν καταστάσεων πραγμάτων, τὰς ὁποίας οἱ χορευόντες παρίστανον διὰ τῶν χειρονομιῶν των. Τὸ ποίημα διηρεῖτο εἰς στροφάς, πάσας ἀποληγούσας εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιφύξιν. Οἱ χορευταὶ ἔδρων ἢ ἐχειρονομούν μόνον ὅπως μιμηθῶσι τὴν πράξιν ἢ τὴν κατάστασιν τὴν ἐν τῇ στροφῇ περιγραφομένην. Κατὰ τὴν ἐπιφύξιν οἱ χορευταὶ ἐνούντες τὰς χεῖρας ἐχόρευον κυκλικῶς μετὰ ταχύτητα ζωηρὰν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον.

Παρὰ τὰ δημῶδη ἄσματα τὰ συνοδεύοντα τοὺς τοιοῦτους χοροὺς ὑπῆρχεν ἐν Προβηγγίᾳ ἡ καλλιεργημένη ποίησις τῶν τρουβαδῶρων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τρουβαδῶροι ἢ ἀνήκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱπποτῶν ἢ ἔγραφον ὅπως ψάλλωσι τὰ ποιήματά των πρὸ τῶν ἱπποτῶν καὶ τῶν κυριῶν των, συνέβαινε ὥστε ὁ προβηγγιανὸς λαὸς νὰ μὴ ἀπολαμβάνῃ σχεδὸν τίποτε ἐκ τῆς ποιήσεως ταύτης. Ὅπως ὁμως εἶχε τὸν ἑαυτοῦ τρόπον νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐρωτολογῇ, οὗτος εἶχε καὶ τὸν τρόπον νὰ ψάλλῃ τὸν ἑρωτὰ του, χονδροειδέστερον βεβαίως ἀλλ' ἀπλουστερον καὶ ἀφελέστερον ἢ ὅτι ἦτο ὁ τῶν ἱπποτῶν ποιητῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὑπῆρχαν ἐν Προβηγγίᾳ δύο εἶδη ἐρωτικῆς ποιήσεως, ἡ τῶν τρουβαδῶρων καὶ ἡ τοῦ λαοῦ.

Αἱ δύο αὗται ποιήσεις ἀναμφιβόλως ἐπὶ τινὰ χρόνον ἕμενον χωρισταί. Ἀδύνατον ὁμως ἦτο, προϊόντος τοῦ χρόνου, νὰ μὴ ἐξασκήσωσιν ἀμοιβαίαν τινὰ ἐπίδρασιν ἐπ' ἀλλήλων, καὶ νὰ μὴ τείνωσι κατὰ τινὰ τρόπον εἰς τὸ νὰ προσεγγίσωσιν ἀλλήλας καὶ συγχανευθῶσιν εἰς μίαν μόνην: Εἰς πᾶν ὅ,τι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὰς διασκεδάσεις ὁ λαὸς μιμεῖται πάντοτε τὰς ἀνωτέρας κλάσεις. Διὰ νὰ γευθῶν δὲ καὶ ἀποδεχθῶσι τὴν ποίησιν τῶν τρουβαδῶρων οἱ λαοί, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἤκμαζε, δὲν ἐπερίμενον ἢ νὰ εὔρουν ἐν αὐτῇ κάτι τι ἀρμόζον εἰς αὐτοὺς.

Ἄφ' ἑτέρου ἀδύνατον ἦτο νὰ μείνουν οἱ τρουβαδῶροι διὰ παντὸς ἐστερημένοι πάσης συμπαθείας διὰ

<sup>1</sup> Ἰδὲ σελ. 26.

τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ ποιητικὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ: νὰ μὴ γαργαλισθῶσι ποτε εἰς τὸ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν τύχην των εἰς τὰς τέρφεις τοῦ λαοῦ καὶ διασεδάσεις. Δὲν γνωρίζομεν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, πάντας τοὺς τρουβαδόρους. Δὲν σώζονται ἢ μὲ τὰ ἔργα τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἐξ αὐτῶν, τῶν διαλαμπάντων ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν βασιλείων καὶ μεγιστάνων. Ἀλλὰ πάντες δὲν εἶχον τόσον στενάς σχέσεις μὲ τὰς φρουδαλικὰς τάξεις. Ὑπῆρχον καὶ οἱ ἐξ ἰδίας ὀρέξεως ἢ ἀνάγκης μετὰ τοῦ λαοῦ συζῶντες. Καὶ οὗτοι ἀναγκάτως πρέπει νὰ ἐψάλλον εἰς ἥττον ὑψηλὸν τόνον καὶ μὲ γλώσσαν χαμηλοτέραν ἢ οἱ ἐν τοῖς μεγάροις συναδέλφοι των.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν τελευταίων τούτων ὑπῆρχόν τινες καὶ ἀκριβῶς οἱ μετὰ πλείστης ἀναισθησίας ἢ πνεύματος γεννηθέντες, οἱ ὁποῖοι ἀποκαμύοντες ὑπὸ τῶν ἐνδεδειγμένων προσπαθειῶν, ἄς ὤφειλον νὰ καταβάλλωσι ὅπως διαπρέπουσιν ἐν τῇ ἐρωτικῇ τῶν πύργων ποιήσει, ἐπανήρχοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν φύσιν. Συνέθετον ἐρωτικὰ ἄσματα ἱπποτικὰ ἀπλοῦστερα τῶν ἄλλων, ἄσματα, ὧν ὁ λαὸς δὲν ἠδύνατο ν' ἀπολαύσῃ οὔτε νὰ καταλάβῃ τὰ αἰσθήματα, ὧν ὁμοῦς ἠννοεῖ καὶ τὰς λέξεις.

Ἡ ἐπάνοδος, ἢ ἡ τάσις αὕτη μέρους τῶν τρουβαδόρων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ δημῶδες, ἐπροξένησεν ἢ ἐπέβλασεν εἰς τὴν ἱπποτικὴν ποίησιν ἐπανάστασιν, τῆς ὁποίας πολλαπλᾶ ἔχνη παρέχουσι τὰ λείψανα τῆς τῶν τρουβαδόρων ποιήσεως: Ὑπῆρξαν δύο γένη, δύο τρόποι ἐρωτικῆς ποιήσεως: ἡ μὲν λογία καὶ ὑψηλή, ἐν ἣ, ἀκριβῶς ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν, τὸ ἐξεζητημένον, τὸ σκατεινὸν καὶ τὸ δύσκαλον ἐλογίζοντο μᾶλλον ὡς ἀρεταὶ ἢ κακία, ἢ δὲ φυσικὴ καὶ ἐναργής, μέγιστον τῆς ὁποίας προτέρημα ἦτο νὰ καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ εὐκόλως.

Ἐκάτερος τῶν δύο τούτων τρόπων ἔλαβε διάφορον ὄνομα φυσικόν, κατέχον ἐν τῇ ποιητικῇ τῶν τρουβαδόρων σπουδαίαν θέσιν. Τὸ πρὸς τὸ δημῶδες μᾶλλον πλησιάζον ἐλέγετο *len, lengier, plan*, δηλαδή *ἐλαφρὸν ἠνωμένον*. Ὁ περίτεχνος τρόπος, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ δυσχεροῦς καὶ ἐξεζητημένου, ὠνομάσθη *clus, car*, τούτεστι *σύντονος πολύτμος*, ὠνομασία ἀντίθετος πρὸς τὸ δημοτικόν.

Πολλοὶ τῶν τρουβαδόρων ἔγραφον ἐναλλάξ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον· τινὲς ἐξέλεξαν ἀποκλειστικῶς τὸν μὲν ἢ τὸν δὲ καὶ οὕτως ἐγεννήθησαν δύο σχολαὶ ἀντίθετοι.

Ἀξιοσημεῖωτον εἶνε ὅτι παρὰ τῷ Girard de Berleil, δηλαδή τῷ τρουβαδόρῳ, ἢ κατανόησις τοῦ ὁποίου εἶνε ἢ πλέον δύσκολος, εὐρίσκομεν τὰ θετικώτερα τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο ἐν λόγῳ σχολῶν. Ἴδου πῶς ἐκφράζεται περὶ τούτου ἐν ἀρχῇ τίνος τῶν ποιημάτων του.

«Μόλις ἤμπορῶ ν' ἀρχίσω ἐν ἐλαφρὸν ποίημα ποῦ ἤθελα νὰ συνθέσω, καὶ τὸ ὅποιον ἐσκέφθην χθές. Ἦθελα νὰ τὸ κάμω τοιοῦτον, ὥστε νὰ τὸ καταλαμβάνῃ ὅλος ὁ κόσμος, καὶ νὰ τραγουδῆται εὐκόλως, διότι τὸ συνθέτω ἀπὸ ἀπλῆν μου εὐχαρίστησιν.

«Εἰμποροῦσα νὰ τὸ γράψω συντονώτερον, ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι δὲν εἶνε τέλειον, ἀν δὲν εἶνε εὐνόητον εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἄς τοῦ κακοφανῆ λοιπὸν ὁποιοῦ θέλει. Ἐγὼ καταγοητεύομαι ὅταν ἀκούω νὰ ψάλλουν μὲ καθαρὰ βραχνὴ φωνὴ κανέν' ἀπὸ τὰ τραγοῦδι μου, καὶ νὰ τὸ ψάλλουν ἐς τὴν βρούσιν».

Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν εἶνε τὸ μόνον βεβαιούν τὴν ὑπαρξίν των δύο τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως σχολῶν.

Τὸ αὐτὸ καταφαίνεται ὡσαύτως ἐν εὐρείῳ κύκλῳ καὶ ὡς πρὸς τὴν προσέγγισιν διαφόρων χωρῶν μὲ προθηγγιανὴν γλώσσαν, ἐν αἷς ἤκμασαν τρουβαδόροι. Ἐκ θετικῶν ἀποδείξεων καὶ μαρτυριῶν βεβαιούται τις, ὅτι: ἐκ τῶν χωρῶν τούτων αἱ μὲν ἐκαλλιέργουν τὸν λόγιον καὶ σκατεινὸν τῆς ποιήσεως τρόπον, αἱ δὲ τὸν φυσικὸν καὶ ἐναργῆ. Ἡ καλαισθησία τῶν τελευταίων τούτων ἐδέσποζεν ἐν ταῖς χώραις, περὶ ὧν τὸ πᾶν μαρτυρεῖ, ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡ κατὰ τῆς ἱπποτικῆς ποιήσεως, καὶ ἐν αἷς τὸ ποιητικὸν ἔμφυτον ἦτο γενικώτερον διαδεδωμένον. Ὁ περίτεχνος καὶ ἐργῶδης τρόπος ἐδέσποσεν ἐν ταῖς χώραις ταῖς πρὸς βορρᾶν τῶν Σεβέννων ὀρέων, ἐν αἷς βεβαίως ἢ προθηγγιανὴ ποιήσις δὲν ὑπῆρξεν ἀρχικῶς εἰ μὴ ποίησις ὑποβολιμαία καὶ παρεϊσακτος.

Τὰ μόνα ἐρωτικὰ ποιήματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀρμοῦσι, ὡς ἐκ τοῦ τόνου καὶ τοῦ προσωρισμοῦ των, νὰ ὠνομασθῶσι δημῶδη, εἶνε τρία μικρὰ εἶδη, φέροντα τοὺς διακεκριμένους καὶ χαρακτηριστικούς τίτλους: *Ποιμεινικά, βαλλίσματα, αὐγερινά*. Ἐν τῷ συστήματι τῆς προθηγγιανῆς ποιήσεως τὰ τρία ταῦτα εἶδη ἀποτελοῦσι ὅλως διόλου χωριστά, περίεργα καὶ ἀξιοσημεῖωτα.

Οὐδὲν ἐν λόγῳ τριῶν εἰδῶν ἐφευρέθη ὑπὸ τῶν τρουβαδόρων. Καὶ τὰ τρία ἤκμαζον ἤδη ἐν τῇ πρώτῃ προθηγγιανῇ ποιήσει, τῇ πρὸ τοῦ ἱπποτισμοῦ, καὶ δὲν ἦσαν καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, εἰ μὴ ἀσθενεῖς ἀναμνήσεις, ἀμυδρὰ παραδόσεις τῆς ἀρχαίας ἐλληνορωμαϊκῆς ποιήσεως.

Ὅταν οἱ τρουβαδόροι ἐχρειάσθησαν νέα εἶδη, παρέλαβον ταῦτα, ἐτήρησαν τὰς ὑποθέσεις καὶ τὴν ἰδέαν καὶ δὲν ἐτροποποίησαν εἰ μὴ τὸν τύπον καὶ τὰ καθέκαστα. Οὕτως ὁμοῦς τὰ τρία ταῦτα εἶδη τροποποιηθέντα, ὡς ἐτροποποιήθησαν, ἀπετέλεσαν τὸ μέσον, δι' οὗ ἡ ἱπποτικὴ ποίησις τοῦ 11<sup>ου</sup> αἰῶνος συνεδέθη πρὸς τὰς ποιητικὰς παραδόσεις τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡμεῖς περὶ τῶν βαλλισμάτων μόνον ἐνδιαφερόμενοι, περὶ ταῦτα καὶ μόνα θὰ ἐνδιατρίψωμεν.

Ἐν τῇ προθηγγιανῇ ἐκδοχῇ, ἥτις εἶνε καὶ ἡ ἀρχικὴ καὶ ἀληθής, τὸ βαλλίσμα ἦτο μικρὸν ποίημα προσωρισμένον νὰ ψάλλεται ἐν χορῷ ὑπὸ ἀρίστου ἀριθμοῦ προσώπων. Γάλλοι συγγραφεῖς οὐδαμῶς ἀμφιβάλλουσιν, ὅτι τινὰς τοὐλάχιστον τῶν χορῶν, καθ' οὓς ἐψάλλοντο τὰ βαλλίσματα τῶν τρουβαδόρων ὑπῆρξαν καταγωγῆς Μασσαλιωτικῆς.

(Ἔπεται συνέχεια)

Γ. BIZYHNOS